

9. *Олпорт Г. В. Личность в психологии / Гордон Виллард Олпорт [Пер. с английского Авидон И.Ю.; ред. Шпионский Л.М.]. – М.: «КСП+»; СПб: «Ювента». (При участии психологического центра “Ленато”). – СПб, 1998. – 345 с.*
10. *Batson C.D. Religion as Prosocial / C.David Batson // Journal for the Scientific Study of Religion. – 1976. – № 15. – P. 29 - 45.*
11. *Batson C. D. & Raynor-Prince Lynn. Religious Orientation and Complexity of Thought About Existential Concern / C.David Batson, Lynn Raynor-Prince // Journal for the Scientific Study of Religion. – 1983 – № 22. – P. 38 - 50.*
12. *Настольная книга практического психолога / Сост. С.Т.Посохова, С.Л. Соловьева. – М.: АСТ: ХРАНИТЕЛЬ; СПб.: Сова, 2008. – 671 с.*

Статья посвящена изучению проблеме религиозной ориентации личности. Обоснована актуальность исследования проблемы в контексте основных тенденций развития современного общества; подан анализ отечественных и зарубежных исследований и публикаций; освещены различные подходы к исследованию проблемы; рассмотрены наиболее распространенные типы религиозных ориентаций личности; выделены психологические аспекты проблемы; представлены результаты эмпирического исследования религиозной ориентации украинцев; сделан вывод об амбивалентности религиозных ориентаций современных украинцев вследствие противоречивости и несогласованности структурных компонентов, намечены перспективные направления будущих исследований.

The article is dedicated to the problem of religious orientation of personality. The actuality of the research in the context of the basic tendencies of modern society development has grounded; the analysis of native and foreign researches and publications has given; the diverse approaches to the research of the problem have enlightened; the most widespread types of religious orientations of personality have considered; the psychological aspects of the problem have distinguished; the empiric research results of religious orientations of the Ukrainians have presented; the conclusion of the article contains the statement about ambivalentness of the religious orientations of modern Ukrainians as a result of the contradiction and lack of coordination between its structural components; the perspective directions of the future researches have set.

Статтю подано до друку 12.06.2014.

©2014 р.

О. С. Звонюк (м. Луганськ)

ОБРАЗ ФИЗИЧНОГО Я ЯК ЧИННИК УСВІДОМЛЕННЯ СЕБЕ ЖІНКОЮ В ПЕРІОД ДОРОСЛОСТІ

Дорослість є найтривалішим віковим періодом життя людини. Актуальними в цей період для людини стають такі важливі й складні завдання життя, як досягнення гармонії із самою собою та з навколишнім світом, пізнання та реалізація власних можливостей, пошук свого місця в професії, суспільстві, влаштування сімейного життя, виявлення турботи не тільки про себе, але й про близьких. Всі сфери життєдіяльності мають розкритися та реалізуватися в період дорослості. Досягається вища точка соціальної активності людини.

На фоні всього цього жінка в період дорослості зіштовхується ще з одним важливим завданням, з яким доводиться справлятися – усвідомлення та прийняття вікових змін власного тіла, пов'язаних із старінням. Здебільшого, вікові зміни зовнішності сприймаються жінкою у

негативному ракурсі, а тому пов'язані з цим переживання можуть значним чином впливати на особистість жінки та її самосприйняття в період дорослості. Страх бути неприйнятною представниками протилежної статі, незадоволеність власним відображенням у дзеркалі, зниження фізичної продуктивності, зміна обрисів тіла й інше – все це чинить безумовний вплив на самоусвідомлення жінкою себе, на її ідентичність в цілому, і гендерну ідентичність зокрема.

На сьогоднішній день у психологічній науці використовуються різні поняття для позначення феномену ставлення людини до власного тіла, серед яких «тілесне Я», «тілесний досвід», «схема тіла», «фізичне Я» та інші. Д. Леонтьєв дає таке визначення поняттю «фізичне Я»: це переживання свого тіла як утілення Я, образ тіла, переживання фізичних дефектів, усвідомлення здоров'я або хвороби [4]. Р. Моляко визначає образ фізичного Я, як структурний компонент Я-образу, що виявляється у самопізнанні Я-фізичного, його самосприйманні та самооцінці [7]. А. Гавриленко зазначає, що образ фізичного Я є структурною одиницею Я-концепції, нарівні з психологічним Я та соціальним Я, і відображає фізичне тіло та впливає на Я-концепцію особистості в цілому [2]. Ми ж можемо зазначити, що наше тіло сприймається нами як матеріальне втілення нашої сутності.

Будучи компонентом Я-концепції, фізичне Я певним чином усвідомлюється жінкою. Але повнота та глибина цього усвідомлення, на нашу думку, різна у кожній жінки. Також різним може бути показник адекватності образу фізичного Я у жінок дорослого віку. Але ці припущення ще мають знайти своє підтвердження або спростування.

Якщо зробити біглий ретроспективний огляд історії ставлення людей до тіла як такого та його зовнішнього вигляду, то можна зазначити, що людина здавна й завжди прагнула до фізичної досконалості. В кожну історичну епоху висувалися різні стандарти фізичної краси людського тіла, але одне залишалось незмінним: молодість була невід'ємною складовою того ідеалу, якого прагнули люди. У літературній спадщині, в художній творчості виспівуються юність та молодість не тільки як періоди перспектив, широкого спектру можливостей тощо, але й як періоди максимальної фізичної привабливості та розквіту фізичних сил людини. Вікові зміни у зовнішності в цьому контексті найчастіше розглядалися як негативні явища, які можуть позбавляти людину можливості насолоджуватись повнотою життя. На сьогоднішній день у суспільній думці мало що змінилося у поглядах стосовно цього. Традиційно вважається, що жінки більше, ніж чоловіки, схильні звертати увагу на вікові зміни власної зовнішності. Радше це лишень сталий соціальний стереотип, який з часом буде розвінчаний. Сучасні чоловіки наздоганяють жінок за показниками кількості звернень до різних методів збереження фізичної молодості та привабливості. Загальновідома фраза: «Зморшки – краса для чоловіка», – починає втрачати свою актуальність. Але, все ж таки, на сьогоднішній день в нашому суспільстві звичніше бачити саме жінок, а не чоловіків, в процесі боротьби з фізичними дефектами, що з'являються під впливом часу (зморшки, сивина й інше). Жінки більше втягнуті в боротьбу за збереження молодості, а тому більше уваги приділяють тим віковим змінам, які настають у їх зовнішності, що відбивається на самопочутті та самосприйнятті. На нашу думку цей вплив є негативним, адже незадоволеність собою як мінімум викликає негативні емоційні стани, які значно знижують рівень задоволеності життям в цілому.

Звертаючись до поняття «вікові зміни» слід зазначити, що здебільшого жінки звертають увагу на зміни у зовнішності, що не є вичерпним для розкриття суті поняття «вікові зміни». До вікових змін, в широкому розумінні, ми можемо віднести наступні зміни, які слід згрупувати в такі блоки:

- зміни фізичного тіла (зовнішність, самопочуття);
- зміни у світогляді (картина світу, ієрархія цінностей);

- зміни соціальні (набуття специфічних статусів матері, бабусі, професіонала, тощо, які накладають певний відбиток на два вище зазначених блоки).

Для нас цікавим є психологічний зміст всіх блоків, але насамперед ми маємо намір зосередити свою дослідницьку увагу на вивченні психологічного компонента у змінах фізичного тіла. Закономірним є припущення, що під впливом вікових змін фізичного тіла, змінюється образ тіла у жінки, образ її фізичного Я.

В рамках психологічних досліджень фізичного Я, О. Т. Соколовою були виділені три напрямки досліджень:

- дослідження меж образу тіла (С. Фішер, Б. Бертентал, С. Клівленд, Г. Аммон та ін.): в рамках цього напрямку досліджень розглядається процес формування меж тіла, його можливих положень та співвідношення його частин;
- дослідження зовнішності (М. Махоні, Ф. Фінч, А. Бодальов та ін.): в рамках цього напрямку ведення досліджень образу тіла розглядаються емоційні ставлення до власної зовнішності, а також когнітивний компонент образу тіла;
- зв'язок образу тіла з символічними значеннями (Х. Фішер): в рамках цього напрямку досліджень розглядається зв'язок між внутрішнім і зовнішнім світом людини та всіма її рухами, жестами через символи.

Для нас цікавими виявляються дослідження зовнішності, психологічних особливостей ставлення жінки до власної зовнішності, афективний, когнітивний та поведінковий компоненти образу фізичного Я у жінок в період дорослості.

Сучасний інтенсивний хід життя обумовлює невисокий рівень зацікавленості жінок у пізнанні та розумінні власного образу Я, його динаміки під впливом вікових змін, що може негативно відбиватися на житті дорослої жінки, провокувати всілякого роду деформації образу фізичного Я у жінок в період дорослості.

Р. Моляко при вивченні становлення та деформації образу фізичного Я у пацієнтів з косметичними вадами, виділила наступні групи чинників цього процесу: об'єктивні чинники (наявність вад зовнішності різних ступенів тяжкості); суб'єктивні чинники (низька самооцінка, підвищена ситуативна та особистісна тривожність, підвищений рівень нейротизму, що може мати місце як при наявності об'єктивної вади зовнішності, так і при їх відсутності); соціальні чинники (вплив засобів масової інформації, реклами та інше); комунікативні чинники (ставлення й оцінка оточуючими зовнішності людини у процесі спілкування); родинні чинники (вплив сім'ї на формування образу фізичного Я дитини); гендерні чинники (ставлення й оцінка особами протилежної статі зовнішності людини у процесі спілкування); культурно-етнічні чинники (стандарти, що склалися у певній етнічній групі) [7]. Хоча ці групи чинників і були виділені в рамках дослідження на специфічній вибірці респондентів (підлітки та юнаки з косметичними вадами), ми все ж вважаємо, що вони є актуальними і при розгляді особливостей трансформації образу фізичного Я у жінок в період дорослості. Мало того, ми припускаємо, що ці чинники не просто впливають на трансформацію або деформацію образу фізичного Я людини, – вони є джерелами формування цього образу. Тому в подальших своїх пошуках ми будемо звертатися до цієї класифікації з деякими уточненнями та доповненнями.

На жаль, знання чинників формування образу фізичного Я, факторів впливу на швидкість появи ознак вікових змін тіла та зовнішності жодним чином не зупиняє цих змін. Завдяки розвитку медицини та фармакології є змога відтягувати настання помітних змін у зовнішності, пов'язаних із плином часу. Але це не відмінняє того факту, що ці зміни все одно настають.

Невід'ємним моментом, який буде впливати на життя жінки в період дорослості, є прийняття вікових змін та їх вплив на гендерну ідентичність жінки, яка є характеристикою внутрішнього стану особистості з точки зору відчуття себе жінкою у соціально-культурному

плані (Д. Мані). Гендерна ідентичність є тим самим інтегрованим образом себе, який організовує соціальну активність сучасної дорослої жінки.

На сьогоднішній час можна виділити різні підходи до розгляду проблеми формування гендерної ідентичності, зокрема: есенціалістський та конструктивістський напрями. До есенціалістського напрямку, в рамках якого гендерна ідентичність є об'єктивною даністю, віднесені психоаналітичний підхід (З. Фрейд, Р. Столлер, Р. Тайсон, Ф. Тайсон) та аналітична психологія (К. Юнг, А. Крейг, Дж. Уайлі, Е. Самюельс, Ю. Монік, О. Лаврова та ін.). До конструктивістського напрямку, де гендерна ідентичність розглядається як продукт культури і суспільних відносин, віднесені теорія соціального навчання (А. Бандура), когнітивний напрямок (Л. Колберг), теорія статевих схем (С. Бем) та соціально-психологічний напрямок (І. Кон, І. Кльоцина, Є. Ярська-Смирнова та ін.) [5].

Проблемою гендерної ідентичності прямо чи опосередковано займалися такі вітчизняні автори, як О. Вороніна, Т. Говорун, О. Кікінежді, М. Ткалич, Т. Репіна, А. Чекаліна та інші. Гендерна ідентичність визначається як характеристика, що набувається особистістю внаслідок інтеріоризації статевих рис. Т. Говорун та О. Кікінежді визначають гендерну ідентичність як аспект самосвідомості або як певний ступінь усвідомлення своєї статі (гендеру) [1].

Вважається, що гендерна ідентичність формується протягом всього онтогенезу, трансформуючись від «несвідомої» ідентичності до гендерної визначеності (Е. Самюельс). При цьому Т. Ребеко зазначає, що зріла гендерна ідентичність, яка є протилежністю «гендерної сплутаності», характеризується стійкістю образу фізичного (тілесного) Я і одночасно лабільністю, що дозволяє несуперечливо інтегрувати культурні норми та індивідуальні уявлення про себе [3].

Соціолог Й. Мілюска зазначає, що, розглядаючи умови трансформації ідентичності жінок, треба брати до уваги три рівні явищ, які можуть пояснювати цей процес: це біологічний (можливості функціонування, обумовленні структурними та функціональними можливостями організму), психологічний (особистісний ресурс, котрий жінка використовує для конструювання власної ідентичності) та соціальний (домінуюча у суспільстві ідеологія та соціальні зміни) рівні [6]. Спираючись на цю думку, в наших пошуках ми будемо орієнтуватися на вивчення взаємодії між біологічним і психологічним рівнями, та прояв результатів цієї взаємодії на поведінковому рівні й рівні соціальної взаємодії. Тобто, ми орієнтуємось на те, що є реально існуючий факт появи вікових змін у тілі та зовнішності дорослої жінки: зморшки, зміна контурів обличчя, сивина, поява зайвої маси тіла, клімактеричні розлади (період пізньої дорослості), загальна зношеність організму, що проявляється в зниженні працездатності, витривалості, фізичній слабкості тощо. Всі ці зміни не проходять безслідно, вони позначаються на уявленнях про себе. Образ фізичного Я є структурною складовою Я-концепції, до якої входить і гендерна ідентичність особистості. Звертаючись до думки Р. Шонца про те, що образ фізичного Я (тілесного Я) є тією самою відправною точкою у становленні образу Я дитини [8], можна припустити, що і на подальших етапах вікового розвитку образ фізичного Я залишатиметься системоутворюючим структурним елементом образу Я людини. А тому всі зміни на рівні фізичного тіла безумовно будуть позначатися на чуттєвому сприйнятті власного тіла та побудові його образу, впливатимуть на гендерну ідентичність жінки. Зміни на фізичному рівні призводять до змін на психологічному рівні – трансформації образу Я, Я-концепції. І тут можливі два варіанти розвитку подій. Перший з варіантів передбачає адекватне й конструктивне сприйняття тих змін, які відбуваються на фізичному рівні: жінка усвідомлює їх та включає до власного образу тіла у тому вигляді, в якому вони є в реальності. Другий варіант передбачає неадекватне, неконструктивне сприйняття вікових змін зовнішності: або перебільшення реально існуючих фактів, або їх недооцінка. В цьому випадку, напевне, і образ фізичного Я матиме свої

особливості, можливі навіть деформації образу тіла у жінки. Що стосуються гендерної ідентичності жінки, то в обох описаних випадках сприйняття вікових змін жінками, їх гендерна ідентичність матиме найрізноманітніші варіанти прояву: від гендерної визначеності до кризи або сплутаності гендерної ідентичності. На поведінковому рівні та рівні соціальної взаємодії доросла жінка може вдаватись або не вдаватись до засобів попередження або корекції тих несприятливих змін зовнішності, що вже настали або можуть настати. Це можуть бути такі засоби, як використання антивікової та декоративної косметики, дієти, заняття фізичною культурою, спортом, хірургічні втручання, підбір гардеробу, побудова кола друзів за принципом їхнього віку (коли друзі значно молодші, або значно старші) тощо. В цілому, засоби, які жінка може використовувати у боротьбі з настанням вікових змін, слід об'єднати в такі групи:

- засоби м'якої дії (виглядати молодшою за рахунок використання косметики, підбору одягу);
- засоби радикальної дії (виглядати молодшою в результаті хірургічного втручання пластичного хірурга, за рахунок дотримання дієти, занять спортом);
- засоби міжособистісного характеру (виглядати молодшою на фоні старших подруг, або занурюватись в молодіжне середовище, аби не втрачати «молодість душі»).

Називаючи ці засоби, до яких може звертатися жінка в боротьбі за збереження зовнішньої привабливості та молодості, ми заздалегідь не беремо до уваги тих жінок, які нічого не роблять з віковими змінами своєї зовнішності незалежно від того, приймають такі жінки ці зміни, або не приймають, або навіть не звертають ніякої уваги на процеси старіння їх тіла. Подібна поведінкова активність теж становить для нас великий інтерес в рамках бажання зрозуміти причини такої поведінки жінок в період дорослості. В кожному із зазначених випадків, і в випадку активної боротьби із ознаками старіння або пасивна позиція стосовно цього, ми, певно, зможемо спостерігати різні особливості гендерної ідентичності жінок в період дорослості.

Трансформація гендерної ідентичності жінок в період дорослості під впливом вікових змін, здатність приймати ці зміни та з огляду на це вибудовувати взаємодію з собою та оточенням не виступала у якості предмета досліджень з вікової психології. У даному ракурсі проблема гендерної ідентичності жінок в період дорослості ще не вивчалась.

Наше бачення взаємозв'язку гендерної ідентичності та вікових змін фізичного Я окреслюється наступними припущеннями:

1. Рівень прийняття вікових змін фізичного Я може бути чинником виникнення кризи гендерної ідентичності жінки в період дорослості. Ми припускаємо, що чим вищий рівень прийняття вікових змін фізичного Я жінки, тим менша вірогідність виникнення кризи гендерної ідентичності в період дорослості. Жінка чітко усвідомлює динаміку змін свого тіла та приймає це як неминучість процесу життя, при цьому відчуття себе як жінки, як представниці своєї статі з певним набором гендерних ролей, характеристик та очікувань не зникає з віком.

2. Вікові зміни фізичного Я легше та конструктивніше приймаються жінками із зрілою гендерною ідентичністю. Взаємозв'язок гендерної ідентичності та вікових змін фізичного Я – не односторонньо спрямований процес: не лише особливості сприйняття вікових змін зовнішності здатні чинити вплив на зміни Я-концепції та гендерної ідентичності жінок, а й особливості гендерної ідентичності багато в чому обумовлюють це сприйняття.

3. Одним з показників кризи гендерної ідентичності жінки в період дорослості є наявність бажання радикально змінити власну зовнішність. Коли жінка перестає усвідомлювати свою привабливість для оточуючих (як чоловіків, так і жінок) у неї може виникати порушення гендерної ідентичності в рамках невідповідності свого фізичного образу сталим у суспільстві нормам та зразкам. В цьому випадку для свого самозадоволення та підтримання або відновлення статусу привабливої представниці людства, жінка може звертатися до всілякого

роду засобів зовнішнього втручання: від кардинальної зміни гардеробу та зачіски, до інвазійних медичних методів («уколи краси», пластична хірургія, тощо).

4. Якісні зміни фізичного Я жінки в період дорослості залежать від суб'єктивно значущих критеріїв у зовнішності та самопочутті, які, у свою чергу, обумовлюються інтеріоризованою суспільною думкою стосовно жіночої зовнішності. Спираючись на твердження Л. Виготського про те, що «все внутрішнє колись було зовнішнім», справедливо припустити, що жінки в оцінці зовнішності за орієнтири беруть зразки з існуючих норм та еталонів суспільства на всіх рівнях його існування. В якості макрорівня ми виділяємо усе людське суспільство з існуючими в даний час еталонних критеріїв жіночої привабливості. Мезорівнем, на нашу думку, буде виступати безпосереднє соціальне оточення жінки (колеги, друзі, родичі). Як мікрорівень ми виділяємо одного – двох найближчих людей, думка яких стосовно зовнішності є значимою для жінки.

5. Вплив вікових змін на гендерну ідентичність жінки в період дорослості є процесом динамічним: на кожному етапі дорослості можна спостерігати різні особливості протікання цього процесу. Кожен з чинників цього процесу на кожному етапі дорослості буде відігравати свою роль: одні з них можуть виконувати головну роль на одному з етапів дорослості, а на інших етапах вже інші чинники можуть виконувати цю роль. Жінки в період ранньої, середньої та пізньої дорослості будуть звертати увагу на різні аспекти проявів вікових змін, що позначається на гендерній ідентичності жінок того чи іншого періоду дорослості.

Підсумовуючи, ми приходимо до висновку, що гендерна ідентичність особистості є одним з засадничих компонентів образу себе у людини. Левова частка усієї активності особистості опосередковується чинниками соціального змісту, до яких можна віднести уявлення про себе як про представника чоловічої або жіночої статі, що є одним з елементарних варіантів поділу суспільства на підставі фізичних відмінностей. Діаметральна протилежність експектацій стосовно чоловічої та жіночої ролей з раннього віку обумовлює відмінність шляхів психічного та соціального розвитку хлопчиків і дівчаток. Такий глибинний компонент образу Я, як усвідомлення себе жінкою або чоловіком є важливим елементом, який відіграє роль у процесах саморегуляції особистості. Те, що процес становлення гендерної ідентичності є складним та багатоступеневим динамічним процесом, теж не викликає заперечення. Соціокультурні та біологічні чинники гендерної ідентичності вступають у складі взаємодії між собою.

Одним з чинників гендерної ідентичності може бути образ фізичного Я особистості. Фізичне Я є більше, ніж загальною сумою, воно є системою переживань та сприйняття людиною усіх проявів власного тіла: від елементарних фізіологічних потреб, до проявів якісних характеристик тіла, таких як здоров'я або хвороба. Звертаючись до змісту поняття фізичного Я, зрозумілим стає те, що в кожному віковому періоді ті характеристики, які наповнюють образ фізичного Я особистості, матимуть різне значення (наприклад, сприйняття здоров'я як характеристики тіла).

Дорослість як віковий період є найбільш довготривалим, у порівнянні з усіма іншими віковими періодами. І хоча ті зміни, що відбуваються з тілом жінки в період дорослості, не є настільки ж інтенсивними та помітними, якими вони були на більш ранніх етапах розвитку, вплив цих змін на самосвідомість жінки, на нашу думку, не зменшується. Стає вищим рівень усвідомлення цих змін. Це усвідомлення, ми вважаємо, значним чином позначатиметься на образі фізичного Я, а значить і на образі Я в цілому, що звісно торкнеться й гендерної ідентичності жінки як складової Я-образу. Тобто ми припускаємо наступне: зміни фізичного Я та гендерна ідентичність жінки в період дорослості є взаємопов'язаними феноменами, зв'язок між якими є не односторонньо спрямованим, а взаємозалежним.

Література

1. Великодная М. С. Гендерная идентичность как переживание подлинности // Общество. Гендер. История : сб. статей и докладов IV Всероссийской науч. конф. с междунар. участием (декабрь, 2013, г. Липецк, РФ). – Липецк: Гравис, 2013. – С. 3 – 6.
2. Гавриленко А. А. Образ физического Я как структурная составляющая Я-концепции : автореф. дис. на получение научн. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.05 „Социальная психология” / А. А. Гавриленко. – Москва, 2009. – 23 с.
3. Дифференциальная психология и дифференциальная психофизиология сегодня : Материалы конференции, посвященной 115-летию со дня рождения Б. М. Теплова, 10–11 ноября 2011г. / Под ред. М. К. Кабардова. – М. : Смысл, 2011. – 380 с.
4. Иванова В. В. Общие вопросы самосознания личности / В. В. Иванова. — М. : б/и, 1999. – 312 с.
5. Козлов В. В. Гендерная психология / В. В. Козлов, Н. А. Шухова. – М. : Речь, 2010. – 270 с.
6. Милюска Й. Идентичность женщин и мужчин в жизненном цикле / Й. Милюска // Социология. Серия 11 РЖ, – 1999. – № 4. С. – 102 – 114.
7. Моляко Р. В. Образ фізичного Я : становлення та деформації у пацієнтів з косметичними вадами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.04 „Медична психологія” / Р. В. Моляко. – Київ, 2006. – 23 с.
8. Шишковская А. В. Подходы к пониманию „Я-телесного” в психологических исследованиях [Электроний ресурс] / А. В. Шишковская // Актуальные вопросы психологии и психологического образования. Режим доступа : <http://econf.rae.ru/article/5146>

В статье рассмотрены основные определения понятий «гендерная идентичность», «физическое Я»; проанализированы имеющиеся в современной науке подходы к изучению данных феноменов. Обосновывается актуальность изучения особенностей образа физического Я женщин в период взрослости в контексте его влияния на гендерную идентичность. Автор на основе теоретического анализа литературных источников обосновывает взаимосвязь между образом физического Я женщины и ее гендерной идентичностью.

The article describes the basic signification of definitions «gender identity», «physical self»; analyzed available in modern science approaches to the research these phenomena. It is shown the basic of research of the physical features of an image physical self of adult women and how it's have influence with gender identity. Based on the theoretical analysis of literary sources, author prove the interconnection between woman`s physical self and her gender identity.

Статтю подано до друку 13.06.2014.

Розділ II. РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

© 2014 р.

І. В. Сундукова (м. Кіровоград)

ДІАЛОГІЧНІ СТОСУНКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗІ СВІТОМ ЯК УМОВА ДОСЯГНЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Актуальність дослідження На сучасному етапі розвитку суспільства соціокультурне середовище посідає провідне значення в процесі формування людини як особистості і як суб'єкта діяльності. Одним з провідних показників соціально-активної особистості є вміння контактувати і співпрацювати з іншими людьми. У зв'язку з цим процес міжособистісного спілкування носить все більш складний та інтенсивний характер. При цьому неухильно зростає роль самої людини як суб'єкта активності.

Людина не може жити, працювати, задовольняти свої матеріальні та духовні потреби, не спілкуючись з іншими людьми. Історично в процесі індивідуального розвитку спілкування було необхідною умовою існування людини, одним з найважливіших чинників її соціального розвитку. У цьому сенсі спілкування є «соціальною екологією», без якої людина втрачає все людське й опускається до рівня тваринного існування. Таким чином, спілкування – необхідна умова існування людини і водночас є одним із основних чинників і найважливішим джерелом її психічного розвитку в онтогенезі.

Юнацький вік – складний етап розвитку особистості, період визначення життєвого шляху людини. Він має самостійну цінність для формування особистості. Важливу роль у цьому процесі відіграє спілкування – діяльність, яка займає значне місце у житті юнаків і дівчат. Без повноцінного спілкування неможлива соціальна адаптація особистості. Тому в цей період розвитку з'являється необхідність навчитися вибудовувати конструктивну взаємодію зі світом і з самим собою. Уміння встановити контакт з партнером по спілкуванню позитивно впливає на формування особистості молодої людини.

Саме в ранньому юнацькому віці спілкування стає головним джерелом пізнання навколишнього світу, що оптимізує процеси соціалізації та адаптації в суспільстві. Соціалізація стимулює юнаків до освоєння нових для себе, дорослих видів та форм взаємодії, що допомагає цілісно зрозуміти внутрішнє «Я», завдяки потребі пізнати себе знайти емоційний справжній контакт і розуміння з іншими, надати можливість стверджуватися в своїх особистісних якостях, підвищити ефективність своєї діяльності.

Важливою соціальною установкою старшокласників по відношенню до партнерів по спілкуванню є готовність до емпатії, тобто до співпереживання і співчуття. В цьому віці з'являється вміння прийняти проблему інших, особливо однолітків. Зростання такого розуміння приводить до того, що соціальні зв'язки з іншими людьми (особливо з людьми, що викликають симпатію) стають більш близькими, збагачують емоційний досвід молодої людини [10]. Емоційна основа міжособистісних відносин означає, що вони виникають і складаються на основі певних почуттів, що народжуються у людей по відношенню один до одного. В вітчизняній психології розрізняють три види емоційних проявів особистості: афекти, емоції та почуття. Емоційна основа міжособистісних відносин включає всі види цих емоційних проявів [2, с. 89-99].

За Г.С. Костюком, емоції розглядаються як «різноманітні переживання людини, в яких відображається хід її життєвих взаємовідносень із зовнішнім світом та іншими людьми» [12, с. 334]. Емоції слугують одним із головних механізмів внутрішньої регуляції психічної діяльності та поведінки, які спрямовані на задоволення потреб особистості [4, с. 760]. А негативні емоції, які